

ECUMENISM ȘI CATOLICISM ÎN CONCEPȚIA LUI HANS KÜNG

ECUMENISM AND CATHOLICISM IN THE CONCEPTION OF HANS KÜNG

Nicolae IUGA

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative

e-mail: nicolaeiuga@yahoo.com

Abstract:

The ecumenical movement is a reality of our present times, but things are far from being plain and simple.

Christian Churches acknowledge as ecumenism the need to commonly assume solutions to some general social and moral issues. But when it comes to a real, effective get-together, be it ecclesiastic or sacramental, between the Catholic Church on the one hand the Orthodox Churches on the other, the attempt is blocked by the Catholic principles concerning the Pope's infallibility and his primacy.

This article analyzes the critical stance of the Catholic theologian Hans Küng, regarding the ecclesiological principles of the Catholic Church.

Key words: *ecumenical movement, Hans Küng, Pope's infallibility, Pope's primacy, Catholic Church, Orthodox Churches*

Cuvinte cheie: *ecumenism, Hans Küng, infailibilitatea papei, primat papal, catolicism, ortodoxie*

1. Preambul

În ultimul deceniu al secolului trecut, deceniu scurs între căderea regimurilor comuniste și împlinirea a două milenii de religie și cultură creștină, s-au consumat mai multe demersuri ecumenice, care din nefericire nu și-au atins obiectivele propuse. Probabil și datorită faptului că unele dintre aceste demersuri au fost greșit întreprinse din capul locului.

Un exemplu de fals ecumenism ar putea fi ilustrat prin următorul procedeu. Se ia o biserică tradițională determinată, Ortodoxă sau Catolică, în care se provoacă breșa unei „reforme” de factură neoprotestantă (de exemplu problema căsătoriei religioase a homosexualilor, a accesului femeilor la sacerdoțiu etc.) sau, cum este cazul în curentul numit New Age, de factură veche orientală, într-o formă degradată. Apoi este demolată cu ușurință partea „reformată” în acest fel, iar din molozul rezultat se încearcă edificarea unei noi biserici pretins ecumenice, ruptă de propriile tradiții. Aici, prin „ecumenism” se înțelege nu reunificarea principalelor biserici creștine existente, din care se rezulte o singură biserică întărită. Ci obiectivul îndepărtat este discreditarea bisericilor creștine tradiționale și instituirea unei religii unice, sincretică, oarecum păgână și panteistă, ca pandant fals-religios al globalizării economice și politice. Este de înțeles de ce bisericile creștine tradiționale sunt împotriva unui astfel de „ecumenism”.

Cu toate acestea, problema ecumenismului nu poate fi ocolită, fiindcă principalele biserici creștine, Catolică și Ortodoxă, în condițiile istorice ale prezentului evoluează oarecum natural una spre cealaltă. Așa cum arăta și J. Meyendorff: „Ortodoxia nu mai este azi numai o biserică orientală, după cum creștinismul occidental încetează de a fi numai occidental” [1].

2. Tezele lui Hans Küng

După al doilea război mondial, Biserica catolică a avut serioase motive de reflecție. Evenimentele au zdruncinat nu doar Biserica în calitate de instituție, ci și valorile morale fundamentale pe care aceasta se bazează și pe care le propagă. Astfel, că ierarhia acestei Biserici a decis convocarea unui Sinod (Conciliu). Acest Conciliu, mințios pregătit, s-a desfășurat între 1962-1965 la Vatican și a intrat în istorie sub denumirea de Conciliul Vatican II. Era al doilea al Bisericii catolice din ultima sută de ani, după Conciliul Vatican I încheiat în anul 1870. Abia la Conciliul Vatican II, deci în a doua jumătate a secolului XX, a fost desființată Inchiziția în mod explicit și a fost anulat Indexul cărților interzise.

Obiectivele declarate ale Conciliului Vatican II erau: reconstrucția Bisericii Catolice pe temeuri evanghelice, reconcilierea bisericilor creștine, descoperirea unor noi raporturi mutuale între creștini și evrei, angajarea unui veritabil dialog cu alte religii din lume. După Vatican II, mulți teologi catolici dar și ortodocși și protestanți au crezut că a sosit momentul unei înnoiri profunde a spiritului creștin. Printre ei s-a aflat și Hans Küng.

Teologul catolic Hans Küng s-a născut în 1928 în Elveția și a contribuit în calitate de expert la pregătirea Conciliului Vatican II. A fost apoi profesor de Teologie ecumenică la Universitatea din Tübingen, până la retragerea sa la pensie, în 1996. După încheierea Conciliului, Küng și-a publicat punctele de vedere personale, care s-au bucurat de un puternic ecou în lumea întreagă. Acestor tendințe înnoitoare li s-a pus capăt de către Sf. Scaun, mai precis de către Sf. Congregație pentru Doctrina Credinței (succesoarea fostei Închiziții), prin publicarea Declarației *Mysterium Ecclesiae*, la 5 iulie 1973.

Dar ce anume conținea propunerea de reconstrucție a Bisericii Catolice făcute de către Hans Küng? Care au fost ideile sale și de ce au trebuit să fie contrazise prin poziția oficială a Bisericii Catolice?

În rezumat, tezele sale sunt următoarele.

Despre libertatea în teologie. Aici Küng revendică un mai mare grad de libertate de opinie pentru teologul contemporan: „În vechile dicționare de teologie catolică nu se găsea cuvântul libertate, sau atunci când se găsea acesta trimitea la cuvântul lege. Or, lipsa de libertate în seamă o sacrificare a intelectului” [2].

Despre metodă. Küng susține necesitatea înnoirii metodei în teologie, respectiv revendică pentru teologi dreptul de a face o „teologie științifică”, prin aceasta înțelegând „o teologie construită cu mijloacele raționamentului logic, plecând de la datele corecte ale revelației și ale istoriei” [3]. Spre deosebire de aceasta, teologia neștiințifică trebuie repudiată, deoarece operează cu noțiuni problematice, fără a le clarifica; reia teze tradiționale, fără a le reexamina critic în raport cu rezultatele exegezei contemporane; răpândește păreri preconcepute asupra altor biserici; armonizează necritic textele Sf. Scripturi ș.a.m.d. În schimb, teologia științifică este posibilă, sub condițiile onestității, sincerității și libertății teologului [4]. În absența acestor condiții, rezultă o teologie aservită și caricaturală.

Despre interpretare în teologie. Într-o carte consacrată viitorului Bisericii Catolice, Küng are un capitol intitulat chiar: „Manipularea adevărului” [5]. Aici el arată că teologia catolică oficială utilizează în general două metode de interpretare, anume metoda pozitivistă și metoda speculativă. În ceea ce privește interpretarea pozitivistă, aceasta nu ține seama nici de context, nici de o posibilă evoluție a formulărilor dogmatice. Nu ține seama nici de faptul că unii termeni pot fi de neînțeles pentru vremea noastră, și nici de faptul că baza exegetică a unor formule poate fi perimată. Pe de altă parte, interpretarea speculativă caută să înlăture neajunsurile celei pozitivistă, dar „violentează textul”, îi conferă în timp aceluiași text sensuri diferite, uneori chiar opuse. În vederea depășirii impasului, Küng propune o altă hermeneutică, o interpretare numită de către el istorică. Această interpretare istorică ar fi singura care ar răspunde exigenței de sinceritate teologică și ar face posibilă reformularea dogmelor. Cel puțin în ceea ce privește canoanele adoptate la Sinoade, respectiv decretele emise la Concilii, este evident că trebuie interpretate în chip istoric.

Interpretarea unui astfel de act presupune răspunsuri la întrebări precum: ce au înțeles participanții la un sinod prin ceea ce au spus în timpul și în locul lor? Ce oponenți aveau în vedere? Ce școli teologice și personalități se aflau în spatele părerilor lor? Ce alți factori au influențat judecata lor? Ș.a.m.d. Biserica trebuie să admită că uneori a greșit, și atunci când își schimbă părerea, trebuie să admită că și-a schimbat-o.

Despre limitele Bisericii. Hans Küng va relua cunoscuta formulă „Extra Ecclesiam nulla salus”, o formulă care a făcut nu doar o carieră îndelungată, ci a ocazionat în timp și multe interpretări contradictorii, spre a încerca o definiție a Bisericii. Anume, Küng se întreabă: „extra” care Biserică? [6]. După opinia sa, astăzi nu se mai poate susține la modul serios că cei din afara Bisericii Catolice nu se mai pot mântui. A încerca să pui azi în practică această formulă ar însemna intoleranța, iar a păstra formula fără a încerca să o aplici ar însemna duplicitate [7]. Prin „Ecclesia” nu se poate înțelege exclusiv Biserica Catholică. Küng consideră că se poate neutraliza axioma, plecând de la cea mai simplă statistică. Din totalul populației pământului, numai aproximativ o treime sunt creștini și din această treime, numai aproximativ jumătate sunt catolici. Ce se va întâmpla cu ceilalți 5/6 din populația pământului care nu sunt catolici, pot fi tratați toți ca fiind „extra Ecclesia”? În concluzie, Küng nu este de acord cu două lucruri: cu considerarea Bisericii Catolice ca fiind singura Biserică adevărată, și cu condiționarea mântuirii de apartenența la această Biserică. El consideră că denumirea de „biserică” trebuie acceptată pentru orice comunitate care se sprijină pe învățătura Evangheliei, care crede în Christos și celebrează Euharistia. Prin urmare, este evident că trebuie să ieșim din limitele Bisericii Catolice, atât în ceea ce privește ecclesiologia, cât și în ceea ce privește soteriologia. Pe de altă parte, însă, definiția în acest fel a Bisericii, fără a include și ierarhia, plasează concepția teologului catolic Küng în sfera neoprotestantismului.

Despre primatul papal. Hans Küng observă că între cele două Concilii, Conciliul I Vatican (1870) și Conciliul II Vatican (1965), respectiv timp de aproape un secol, primatul papal a evoluat spre „absolutism” [8]. Pentru a se elucida această problemă, trebuie să se răspundă la următoarele trei întrebări: a) Se poate justifica în textele evanghelice un primat al lui Petru? b) Se poate demonstra istoric că primatul lui Petru a existat? Și c) Există argumente că episcopul Romei este succesorul lui Petru în ceea ce privește primatul? Numai că la aceste întrebări, care derivă una din alta, răspunsurile lui Küng sunt negative.⁸ În ceea ce privește primatul lui Petru, textele evanghelice nu îi conferă acestuia o putere monarhică și juridică asupra Bisericii, așa cum și-au asumat-o papii mai târziu, ci doar o putere istorică mai deosebită, dacă nu chiar (în spirit autentic creștin) un „primat” al slujirii, nicidecum unul al dominării. Apoi, chiar dacă primatul lui Petru ar fi existat, în sensul conferit de papalitate, nu se poate demonstra permanența și continuitatea acestui primat. Noul Testament nu vorbește nimic despre o eventuală prezență a lui Petru la Roma și, *a fortiori*, nici despre sfârșitul lui aici, respectiv despre instituirea unui succesor. Există și autori care susțin că o presupusă prezență a lui Petru la Roma nu este altceva decât un fals pios, fabricat mult mai târziu, exact în scopul justificării primatului papal. Deci, istoricește nu știm pozitiv dacă Petru a fost la Roma și, dacă da, ce a făcut acolo [9]. Tradiția creștinismului primar nu cunoaște nici un episcop cu autoritate monarhică, nici la Roma și nici altundeva. În primele veacuri creștine, episcopia Romei nu a revendicat nici un primat. Papii s-au bucurat cândva de o putere temporală, dar astăzi această putere a fost pierdută în mod semnificativ. În concluzie, teoria primatului nu poate fi susținută nici biblic și nici istoric. Soluția ar fi, din partea papei, „renunțarea spontană a putere”, lucru posibil după Küng pentru cel care „a înțeles mesajul lui Iisus și Predica de pe Munte” [10]. Küng chiar o cere în mod expres: „Conducerea autoritară a unui singur om, care nu are acoperire nici în constituția originală a Bisericii, nici în mentalitatea democratică actuală (...), trebuie să fie înlocuită cu o conducere colegială a Bisericii, la toate nivelele: parohial, eparhial, național și universal” [11].

Despre infailibilitate. Conceptul infailibilității poate fi definit în raport cu mai multe perspective din care poate fi privit: în raport cu Dumnezeu, cu Biblia, cu Biserica, cu Sinoadele și – în fine în raport cu definițiile dogmatice formulate de către papă. La origini, infailibilitatea a fost

rezervată cu sens deplin doar lui Dumnezeu. Biblia, după Küng, poate să fie infailibilă în sens dogmatic, dar nu și în privința unor date istorice, geografice sau amănunte de ordin științific: aceasta nu afectează însă deloc autoritatea doctrinară a Bibliei [12]. Biserica, de asemenea, întrucât este alcătuită din oameni, se poate înșela și poate înșela și pe alții. Cu toate acestea, după Küng, „Biserica rămâne fundamental în adevăr, iar erorile asupra unor chestiuni particulare nu o fac să iasă din adevăr” [13]. În ceea ce privește Sinoadele, li se atribuie infailibilitate, deși multe Sinoade s-au dovedit istoricește a nu fi fost decloc infailibile. Există și sinoade care au corijat sinoadele precedente, deci dacă Biserica a revenit ulterior asupra unor definiții, evident că acestea nu pot fi considerate infailibile. În fine, infailibilitatea papei – aceasta este definită de către Conciliul I Vatican, la 1870, în felul următor: „Când episcopul Romei (...), în virtutea supremei sale autorități apostolice, definește că o învățătură cu privire la moravuri trebuie ținută de către întreaga Biserică, el posedă, în virtutea asistenței divine care îi este promisă Sfântului Petru, acea infailibilitate pe care divinul Răscumpărător a voit să o acorde Bisericii Sale (...). Aceste definiții ale episcopului Romei sunt de la sine ireformabile”.

Principiul infailibilității papale adoptat la 1870 a stârnit vii controverse chiar în rândurile teologilor catolici. S-a spus bunăoară că papa nu poate fi infailibil, deoarece infailibil propriu-zis este numai Dumnezeu. Că Papa nu trebuie separat de Biserică prin infailibilitate etc. Hans Küng merge până acolo, încât se întreabă: „Ce s-ar întâmpla dacă la un moment dat la Roma ar apărea un papă eretic?” [14], sau dacă măcar ar apărea un conflict între papă și Biserică. Evident, Küng se pronunță împotriva infailibilității papale.

3. Reacția Bisericii Catolice

După cum am arătat mai sus, Hans Küng a participat ca expert teolog la pregătirea Conciliului Vatican II, desfășurat între 1962-1965. După aceea, între 1965-1972, el și-a publicat punctele de vedere în mai multe cărți. Reacția Bisericii catolice față de propunerile de reconstrucție avansate de către Küng a fost materializată în textul intitulat: *Declarație pentru apărarea doctrinei catolice despre Biserică împotriva unor erori contemporane*, text datat la 5 iulie 1973, publicat imediat în mai multe limbi (germană, engleză, franceză, [15], italiană) și cunoscut sub numele *Mysterium Ecclesiae*, după primele cuvinte cu care începe versiunea latină. Documentul a fost emanat de la Sfânta Congregație pentru Doctrina Credinței, succesoarea actuală a vechii Inchiziții. Cu toate acestea, Declarația este adaptată spiritului contemporan, ea nu menționează numele lui Küng și ca atare nu pronunță nici o excomunicare sau condamnare. Dar, pe de altă parte, *Mysterium Ecclesiae* ia pas cu pas o atitudine clară împotriva tezelor lui Küng, pe care implicit le consideră „erori”, după cum urmează:

(1) Küng credea că poate revendica pentru teolog o anumită libertate de cercetare și interpretare. Față de această pretenție, Declarația *Mysterium Ecclesiae* arată: „Adevărata libertate a teologilor trebuie să rămână limitată de Cuvântul lui Dumnezeu, așa cum a fost el păstrat și explicat fidel în Biserică, și așa cum este el învățat și explicat de Magisterul viu al păstorilor (adică adunarea episcopilor – n.n.), și în primul rând de păstorul universal” (adică de către papă) [16]. Iată așadar că libertatea teologului, abia afirmată, este imediat limitată de o serie de condiționări succesive, în care cuvântul papei, „păstorul universal”, apare situat cel puțin la egalitate cu cuvântul lui Dumnezeu.

(2) În privința interpretării, Küng cere doar dreptul la o interpretare istorică. Dar *Mysterium Ecclesiae* declară: „Adevărurile pe care Biserica înțelege să le învețe în mod real, prin formulele sale dogmatice, sunt fără îndoială distincte față de concepțiile schimbătoare, proprii unei epoci determinate” [17]. Așadar, formulele dogmatice sunt excluse de la orice schimbare, prin urmare orice tentativă de (re)interpretare istorică este eliminată a priori.

(3) Despre Biserică, Küng a încercat să dea o definiție cât mai cuprinzătoare, așa încât aceasta să includă în ea cât mai mulți creștini, nu doar pe catolici. Ce spune despre acest lucru Declarația: „Există o singură Biserică (...), Biserica Catolică, condusă de succesorul lui Petru și de episcopii care sunt în comuniune cu el (...). Numai Biserica Catolică posedă în întregime adevărul dumnezeiesc revelat și toate mijloacele pe care Dumnezeu le-a stabilit pentru mântuirea oamenilor

[18]. Iată că, la anul 1973, *Mysterium Ecclesiae* ne trimite înapoi în Evul Mediu; cine se află în afara Bisericii catolice este destinat flăcărilor iadului.

(4) Despre primatul papal, Küng arată că un primat de jurisdicție nu se poate susține nici pe exegeza biblică, nici pe tradiția bisericească și nici pe fapte istorice. Fără să aducă nici argument prin care să-l contrazică pe Küng, *Mysterium Ecclesiae* repetă vechea frază că: „Prin instituire divină, numai păstorilor succesori ai lui Petru le aparține dreptul de a învăța creștinii în chip autentic”.

(5) În ceea ce privește infailibilitatea, în afară de aceea a lui Dumnezeu, Küng nu recunoaște nici o altă infailibilitate absolută. Dar Declarația Sf. Congregații adaugă o condiție ad hoc, într-un chip vag mistificat: „Dumnezeu Însuși, care este în chip absolut infailibil, a binevoit să comunice Bisericii o oarecare infailibilitate participată (...). În persoana succesorului lui Petru este concentrată grația infailibilității întregii Biserici, atât a credincioșilor, cât și a păstorilor” [19]. Practic se întâmplă ceea ce a semnalat și un teolog român [20]. Conciliile de la Vatican au uzurpat infailibilitatea Bisericii spre a o conferi Papei.

4. Epilog

Cinci ani mai târziu după *Mysterium Ecclesiae*, în 1978, a fost ales papă Ioan Paul al II-lea. La numai doi ani de la întronizare, Ioan Paul al II-lea a inițiat primul dialog cu adevărat eficient cu Biserica Ortodoxă. Anume, în 1980 a fost creată o Comisie mixtă internațională pentru Dialog Teologic între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă. Această comisie este alcătuită pe de o parte din reprezentanții a 14 biserici ortodoxe naționale, de regulă mitropoliți sau episcopi, și pe de altă parte dintr-un număr egal de reprezentanți ai Vaticanului, cardinali, președinți ai diverselor Consilii pontificale și episcopi primați ai bisericilor catolice din diferite țări. Această Comisie s-a întrunit mai întâi la Bari, în Italia, în 1986 și 1987, la Freising în Germania (în 1990), apoi la Balamand în Liban (în 1993). Progresele au fost uriașe. După „schisma” din 1054, între Biserica Catolică și cea Ortodoxă au urmat câteva tentative de dialog nereușite (de exemplu Conciliul de la Florența din 1439), câteva tentative nefericite de fuziune prin „uniație” (în Bielorusia, Ucraina și Transilvania), dar mai ales peste toate acestea s-au așternut aproape o mie de ani de imobilism. Și iată că, în mai puțin de un deceniu, prin lucrările Comisiei mixte sus-amintite, s-a convenit (la Bari) că Sf. Taine administrate de cele două biserici, Catolică și Ortodoxă, au aceeași valoare, că diferențele dintre ele țin doar de tradiția istorică și că aceste diferențe nu sunt ireductibile. De asemenea, s-a căzut la acord (la Balamand, în 1993) că, de vreme ce ambele Biserici asigură în chip egal mântuirea credincioșilor, nu se va mai face prozelitism din partea vreuneia împotriva celeilalte. Sunt pași de o însemnătate crucială în direcția ecumenismului autentic.

Pe de altă parte, Hans Küng a avut ocazia să-și facă retrospectiva propriilor idei, vreo douăzeci de ani mai târziu. În 1986, el a revenit cu o nouă carte: **De ce sunt încă creștin?** [21]. Aici el își enumeră mai întâi decepțiile. În Biserica catolică, afirmă Küng, spiritul Conciliului II Vatican i-a speriat pe papi și Curia Papală; aceștia au făcut tot posibil ca să-i stopeze evoluția [22]. Roma, deși se arată deschisă în exterior, mai ales în chestiunile sociale în care este implicată, dar ea se închide în interior, în ceea ce privește reconstrucția ecclesială, libertatea creștină și creativitatea spirituală. În Biserica Catolică există numeroase contradicții de neînțeles. Biserica vrea să lupte împotriva sărăciei în lume, dar interzice contracepția considerând-o imorală. Biserica se pronunță pentru cauza drepturilor omului, dar își intimidează teologii proprii, chemându-i la ordine și interzicând clerului să se căsătorească. Biserica catolică se pronunță pentru ecumenism, dar interzice să se atingă cineva de infailibilitatea papală. Rezultatul este, după Küng, că numeroși bărbați și femei, foști catolici practicanți, părăsesc Biserica, pentru că aceasta nu este în stare să adopte un nou stil de viață, creștină, creatoare. În multe biserici catolice din lume se asistă la o cădere înfricoșătoare a practicii religioase.

Cu toate acestea, Küng nu poate să nu se întrebe: ce îl poate lega pe un om de această Biserică? De ce trebuie perseverat în ea? În condițiile în care adevărata reconstrucție a acestei Biserici este puțin semnificativă, când ești nevoit să înoți în contra curentului, când ideile tale nu

promovează decât ostilitate sau chiar ură – atunci trebuie să spui „da” sau „nu” într-un interval de câteva zile.

Răspunsul lui Küng este afirmativ. După el, există motive generale, care trebuie să ne facă să perseverăm, motive la care chiar și necreștinii ar putea să subscrie [23]. Anume, orientarea fundamentală în viață nu se poate schimba în mod superficial. Există apoi și motive particulare, pe care Küng, în calitatea sa declarată de creștin care a luat în serios urmarea lui Christos, le adaugă aici. Mesajul lui Christos nu poate fi stabilit prin meschinăria intereselor de grup, prin caracterul limitat al mijloacelor, prin insuficiența activității sau prin eșecul într-o activitate anume. În această lumină, puterea se poate manifesta în neputință, forța în slăbiciune, grandoarea în mizerie și conștiința de sine în smerenie.

În final, Küng declară că viitorul Bisericii Catolice a început deja, că voința de reconstrucție nu mai este apanajul unui grup restrâns. Că o nouă polarizare a opiniilor în interiorul Bisericii este surmontabilă. Că cei mai mulți preoți și episcopi spun „da” unei reconstrucții radicale. Că această tendință din Biserica Catolică se sprijină pe forțe creatoare din alte biserici. Că Biserica catolică nu poate să oprească evoluția lumii, și nici să o întoarcă în Evul Mediu sau în epoca Contra-Reformei [24].

În principiu, oricare dintre noi care s-a născut creștin poate oricând să-și părăsească biserica și religia, să se declare ateu ori să adopte o altă religie sau vreo sectă exotică. Și chiar dacă cineva aparține doar formal vreunei biserici creștine și rămâne astfel toată viața, sau chiar dacă vreun practicant fervent al unei biserici decide matur și conștient să-și schimbe confesiunea și să părăsească creștinismul, aceste componente nu schimbă cu nimic esența lucrurilor. Trecerea unui creștin la o altă denuminațiune religioasă rămâne o schimbare pur nominală. Fiindcă în ființa noastră profundă creștinismul rămâne perpetuu, ca o resorbție spirituală implicită. Suntem vrând-nevrând, produsul unei culturi creștine.

Concluzii

În general, Bisericile creștine contemporane se declară în principiu de acord cu mișcarea ecumenică. Cu toate acestea este posibil ca, în confruntare cu practica istorică, ecumenismul să se dovedească a fi o simplă utopie. Pentru că, prin “ecumenism”, biserici diferite înțeleg lucruri diferite.

Pe de o parte, în măsura în care ecumenismul contemporan presupune, ca substrat politic, o tendință în sensul edificării unei religii mondiale unice, ca efect al globalizării, acest tip de ecumenism este poate acceptat de către unele culte neoprotestante, dar este respins energic de către bisericile tradiționale, care se văd aici confruntate cu o amenințare directă la adresa propriilor tradiții.

Pe de altă parte, în măsura în care ecumenismul presupune doar atenuarea diferențelor istorice între bisericile tradiționale și o recunoaștere reciprocă a valorii soteriologice a practicilor sacramentale, demersul este grevat de principiile Bisericii Catolice, de pretenția acesteia referitoare la recunoașterea primatului papal și a infailibilității papei. Analizele critice ale lui Hans Küng asupra Bisericii Catolice sunt concludente în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

1. Meyendorff, J., *Orthodoxie et Catholicité*, Ed. du Seuil, Paris, 1965, p.41.
2. Küng, Hans, *Liberté du chrétien*, Coll. „Méditations Théologiques”, Paris, 1967, p.13
3. Küng, Hans, *Liberté du chrétien*, Coll. „Méditations Théologiques”, Paris, 1967, p. 97
4. Küng, Hans, *Liberté du chrétien*, Coll. „Méditations Théologiques”, Paris, 1967, p.122
5. Küng, Hans, *Être vrai, L'avenir de L'Eglise*, Paris, 1974, p.170 sq.
6. Küng, Hans, *Liberté du chrétien*, Coll. „Méditations Théologiques”, p.163
7. Cf. Jacques Sarano, *L'homme double. Dualité et duplicité*, Ed. De L'EPI, Paris, 1979, p.193
8. Küng, Hans, *Qu'est-ce que L'Eglise?*, Desclée, 1972, p.90

9. Küng, Hans, *Qu'est-ce que L'Eglise?*, Desclée, 1972, p.124
10. Küng, Hans, *Qu'est-ce que L'Eglise?*, Desclée, 1972, p.167
11. Küng, Hans, *Être vrai, L'avenir de L'Eglise*, Paris, 1974, p.204
12. Küng, Hans, *Infaillible?*, Desclée, 1971, p.220
13. Küng, Hans, *Être vrai, L'avenir de L'Eglise*, Paris, 1974, p.164
14. Küng, Hans, *Infaillible?*, Desclée, 1971, p.104
15. Am utilizat versiunea franceză: *Déclaration „Mysterium Ecclesiae”*... în rev. „La Documentation Catholique” nr.14/73
16. *Déclaration „Mysterium Ecclesiae”*... în rev. „La Documentation Catholique” nr.14/73 p.665
17. *Déclaration „Mysterium Ecclesiae”*... în rev. „La Documentation Catholique” nr.14/73, p.670
18. *Déclaration „Mysterium Ecclesiae”*... în rev. „La Documentation Catholique” nr.14/73, p.665
19. *Déclaration „Mysterium Ecclesiae”*... în rev. „La Documentation Catholique” nr.14/73, p.665
20. Plămădeală, Antonie, *Ca toți să fie una*, Ed. BOR, București, 1979, p.246
21. Küng, Hans, *Pourquoi suis-je toujours chrétien?*, Le Cénturion, Tübingen, 1986
22. Küng, Hans, *Pourquoi suis-je toujours chrétien?*, Le Cénturion, Tübingen, 1986, p.68 sq
23. Küng, Hans, *Pourquoi suis-je toujours chrétien?*, Le Cénturion, Tübingen, 1986 p.72 sq
24. Küng, Hans, *Pourquoi suis-je toujours chrétien?*, Le Cénturion, Tübingen, 1986, p.74